

Lode Wils, *Frans van Cauwelaert afgewezen door Koning Albert I. Een tijdbom onder België*, Antwerpen-Amsterdam, Houtekiet, 2003, 173 pp., ill., € 19,90, ISBN 90-5240-694-4.

In het derde deel van Lode Wils' biografische studie over Frans Van Cauwelaert komen de eerste jaren na de Eerste Wereldoorlog aan de orde. Niet alleen de wederopbouw van het geteisterde België vroeg alle aandacht, en dat zou nog jaren duren, ook in politiek opzicht viel er veel te herstellen en nieuwe ontwikkelingen in het politieke bestel in te passen, zoals het algemeen enkelvoudig mannenkiesrecht.

Voor Van Cauwelaert had het herstel van de Katholieke Vlaamse Kamergroep prioriteit. De verkiezingen van 1919 waren voor de katholieken niet erg succesvol verlopen. Maar het lukte Van Cauwelaert wel om in de partij de Boerenbond en

de arbeidersorganisatie onder leiding van Hendrik Heyman, nauwer aan de Vlaamse Kamergroep te binden. Maar van zijn plan om een coalitie van katholieken en sociaal-democraten te smeden, kwam voorlopig niets in huis. De oude conservatief-katholieke kamergroep, sterk Franstalig gericht, had voorlopig samen met de liberalen de macht in handen en genoot de steun van de koning.

Het tweede probleem waar Van Cauwelaert mee geconfronteerd werd, was zijn verhouding tot de Frontpartij en de oud-activisten. Hij wenste deze groepen niet van zich te vervreemden, maar deze houding van begrip en sympathie riep in eigen gelederen kritiek op en maakte hem bij de liberalen en in mindere mate bij de socialisten tot een *persona non grata*. Uitvoering van het tijdens de oorlog al opgezette zogenaamde minimumprogramma van Vlaamse eisen kwam dan ook maar moeizaam van de grond. Het belangrijkste winstpunt was de wet op het taalgebruik binnen de besturen (gemeente, provincie en centrale administratie). Deze wet kwam op 29 juli 1921 door het parlement. Zij legde het streektaalvoertaalprincipe in Vlaanderen op, al bleef ontduiking van de wet mogelijk. Op het gebied van het onderwijs, een belangrijk aandachtspunt voor Van Cauwelaert, kwam er ook winst. In het rijksonderwijs had minister Jules Destrée een verruiming van het gebruik van het Nederlands mogelijk gemaakt. Van Cauwelaert heeft zich zeer ingezet om deze verruiming ook in het vrij onderwijs te realiseren. Positief was dat dankzij zijn inspanning een Vlaamse katholieke meisjesschool voor voortgezet onderwijs in Antwerpen totstandkwam. Zijn voornaamste tegenspeler bij deze ondernemingen was kardinaal Mercier, die er in de jaren na de oorlog alles aan deed om de positie van het Nederlands in het voortgezet en hoger onderwijs onaanzienlijk te houden. In samenspel met het Vaticaan, het Hof en de katholieke conservatieve politici, deed Mercier er alles aan om Van Cauwelaert en zijn medestanders (waaronder de vier Vlaamse bisschoppen) op deze punten tegenspel te bieden. Wils geeft daarvan verscheidene krasse voorbeelden.

Zoals reeds gezegd, de betrekkingen met de oud-Fronters en de ex-activisten verliepen moeizaam. Van Cauwelaert heeft zich zeker voor hen ingezet en rechtshulp geboden en voorzover mogelijk hun plannen en ideeën in zijn blad *De Standaard* gesteund en verdedigd, al kostte hem dat elders veel *good-will*. Overigens kon hij ondanks deze daden bij de uitgeweken activisten geen goed meer doen en werd hij al direct na de oorlog als Belgicist verketterd.

Een triomf voor hem was echter zijn verkiezing tot burgemeester van Antwerpen. De uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen maakte een katholiek-socialistische coalitie mogelijk en na veel uitvoerig beschreven geharrewar kwam die er met Van Cauwelaert als burgemeester en Camille Huysmans als schepen van onderwijs. Op microniveau gebeurde in Antwerpen wat Van Cauwelaert al langer voor ogen stond. Op landelijk niveau zou dat eerst in 1925 mogelijk worden.

Teleurstellingen ondervond hij waar het ging om de vernederlandsing van

Gent. Toch wel voor, in en na de oorlog het meest gewenste item onder Vlaamse verlangens. In het parlement stuitte hij op een onneembaar bastion verdedigd door liberalen en een niet onbelangrijke groep conservatieve katholieken en heel wat socialisten. Het compromis, de zgn. Nolf-barak, was uit politiek oogpunt onaanvaardbaar voor de Vlamingen, maar er zat voorlopig niet meer in. Hetzelfde gold voor een nieuwe legerwet. Ook daar verdwenen de taaleisen naar de achtergrond omdat nationale politieke eenheid in verband met de Ruhrbezetting vereist werd. Overigens was zijn positie in de partij verzwakt en was er kritiek op zijn functioneren. Hij was er vaak niet als er overlegd moest worden en dat was geen wonder als je én hoofdredacteur én burgemeester én Kamerlid tegelijk moest zijn. Uiteindelijk trad hij af als voorzitter van de Katholieke Vlaamse Kamergroep.

De verhouding tot de ex-activisten en de Frontpartij verslechterde nog meer, omdat er zich binnen die groepen een steeds sterkere anti-Belgische tendens aftekende, gebaseerd op een soort integraal-katholicisme, waarbij de Belgisch staat als goddeloos werd afgeschilderd. Verzet daartegen was vanuit religieus oogpunt goed te keuren. Voor Van Cauwelaert was dit geen optie. Wils stelt vast dat figuren als Van Severen en Leuridan integraal catholicisme en anti-belgicisme met de Groot-Nederlandse ideologie verbonden. Er zijn in de Groot-Nederlandse ideologie van de jaren twintig en dertig zeker ook in Nederland ontwikkelingen in rechts-ideologische en zelfs nationaal socialistische richting te vinden. Te denken valt dan aan sommige figuren in de fascistische beweging van Arnold Meijer (de jonge Gerard Knuvelde) en de aanhang die geestelijken als Carlos van Sante en R.H. De Smet en M. Geerardijn onder Nijmeegse en Amsterdamse studenten hadden. Maar het lijkt mij dat in Vlaanderen de Groot-Nederlandse ideologie meer schijn dan werkelijkheid is geweest. Het ging om macht in Vlaanderen. Een ander punt is dat bij de Groot-Nederlanders in het Noorden de meerderheid niet-rooms-katholiek was, maar eerder een protestantse en/of liberale achtergrond had. Naast of liever gezegd al eerder dan de op integraal-katholicisme gebaseerde anti-Belgische staat-politiek, was deze anti-België-politiek te vinden in de meer vrijzinnige kringen binnen het door Jong Vlaanderen verkondigde activisme. Josué de Decker was daarvan als oud-activist in Nederland de grote apostel met in de jaren 20 en 30 een niet onbelangrijke invloed in het Dietsch Studenten Verbond en de Dietsche Bond.

Dat deze op behoud berustende confessionele gedachten funest waren voor een democratische ontwikkeling staat buiten kijf. E.J. Hobsbawm, door Wils meer dan eens met instemming aangehaald, schrijft in zijn *Nations and nationalism since 1870* (1990) op p. 130 dat deze conservatieve godsdienstige opvattingen 'the matrix of fascism' vormden.

Een ander belangwekkend thema, de titel van het boek wijst er al op, is de houding van koning Albert I. Voor Wils is Albert I beslist anti-Vlaamsgezind en gesteund door zijn adviseurs is hij voortdurend in de weer om de Vlaamse invloed

te verkleinen of terug te dringen. Wils haalt daar vele treffende staaltjes van aan uit de correspondentie van de vorst met ministers en zelfs met kerkelijke autoriteiten en uit brieven van anderen over de visie van de vorst in deze materie. Naar aanleiding van de benoeming van Van Cauwelaert tot burgemeester van Antwerpen, een benoeming waarvan de officiële bekrachtiging van april tot november 1921 op zich liet wachten, schreef koning Albert I in september 1921 aan de minister van Binnenlandse Zaken H. Carton de Wiart: “[Van Cauwelaert] *ne groupe pas et de loin les catholiques, il personnifie une majorité dont nous avons tout à redouter, nous nous aliénerons le parti de la population sur laquelle, au contraire, nous devons chercher à nous appuyer*”.

Zeker is dat voor Van Cauwelaert de houding van de koning, met wie hij in de Eerste Wereldoorlog enige malen persoonlijk contact had, teleurstellend is geweest. Van de belofte van 1916 ‘gelijkheid in rechte en in feite’ was maar weinig in huis gekomen voor de Vlamingen. Wils’ visie op Albert als de boze genius wordt niet door eenieder gedeeld. Historici als Gita Deneckere en Herman Van Goethem gaan niet zover dat zij de koning een principiële anti-Vlaamsgezinde houding toeschrijven. Zij zien zijn handelen meer pragmatisch bepaald en gericht op het behoud van de Belgische eenheid en op een tweetaligheid in Vlaanderen en *last but not least*, ook Wils wijst daar op, op het behoud van de dynastie. Overigens heeft de pragmatische optiek van Albert de Vlamingen in deze jaren in ieder geval weinig opgeleverd.

Met zijn derde deel heeft Lode Wils de lezer weer een lezenswaardige aanvulling op het portret van Frans Van Cauwelaert gegeven. Tegelijk roept lezing van dit portret op tot: en hoe gaat het verder? We wachten met spanning op het vervolg. [PIETER VAN HEES]